

YOSH DAVRLARI PSIXOLOGIYASIDA O'YIN FAOLIYATINING AHAMIYATI

Nigora Yo'ldasheva Sodiqjon qizi

*Alfraganus Universiteti, Pedagogika fakulteti,
Psixologiya (faoliyat turlari) yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'yin faoliyatining shaxs rivojlanishidagi psixologik ahamiyati, uning yosh davrlari bo'yicha o'ziga xos xususiyatlari, bilish jarayonlari va ijtimoiy-axloqiy tarbiyada tutgan o'rni ilmiy tahlil qilinadi. O'yin faoliyati bolalarning tafakkurini, tasavvurini, emotsional-irodaviy sifatlarini va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim psixologik omil sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: o'yin faoliyati, yosh davrlari psixologiyasi, ijtimoiylashuv, bilish jarayonlari, rivojlanish psixologiyasi.

Аннотация: В данной статье будет проведен научный анализ психологического значения игровой деятельности в развитии личности, ее особенностей по возрастным периодам, познавательных процессов и роли в социально-нравственном воспитании. Игровая деятельность показана как важный психологический фактор в формировании мышления, воображения, эмоционально-волевых качеств и социальных компетенций детей.

Ключевые слова: игровая деятельность, Психология возрастных периодов, социализация, познавательные процессы, Психология развития.

Abstract: This article will provide a scientific analysis of the psychological significance of gaming in the development of personality, its age-related characteristics, cognitive processes and its role in socio-moral education. Play activity has been shown to be an important psychological factor in the formation of children's thinking, imagination, emotional and volitional qualities and social competencies.

Keywords: play activity, Psychology of age periods, socialization, cognitive processes, Developmental psychology.

Yosh davrlari psixologiyasida o'yin faoliyati alohida ahamiyatga ega bo'lib, u bolaning psixik rivojlanishida, shaxsiy sifatlarini shakllantirishda hamda ijtimoiy tajribani egallashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. O'yin orqali bola nafaqat tashqi olamni anglaydi, balki nutqiy, emotsional, kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Shu bois, psixologiya va pedagogika fanlarida o'yin faoliyatining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Mazkur masalaga davlat darajasida ham katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston**

Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PQ–5712-son qarorida bolalarning har tomonlama intellektual va ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlash, ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish vazifasi belgilangan. Ushbu qaror yoshlarning psixologik taraqqiyotida o'yin faoliyatidan samarali foydalanishni ilmiy asoslash zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, **Prezidentning 2022-yil 11-maydagi “Maktabgacha va maktab ta'limida sifatni ta'minlash hamda uzluksiz ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ–221-son qarorida** ham bolalarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish masalasi alohida ta'kidlangan. Bu esa yosh davrlari psixologiyasida o'yin faoliyatining ilmiy asoslangan holda qo'llanishi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ekanini tasdiqlaydi.

Shunday qilib, yosh davrlari psixologiyasida o'yin faoliyatining ahamiyati nafaqat shaxsning individual rivojida, balki davlatimiz tomonidan belgilangan ta'lim siyosati va konsepsiyalari doirasida ham muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, ushbu mavzuni chuqur ilmiy tadqiq etish bugungi kunda psixologiya fanining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'yin harakatlarining rivojlanishi maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga eng muhim ta'sir ko'rsatadi. D. B. Elkonin tomonidan taklif qilingan bolalar o'yinining ta'rifi-bu ijtimoiy mohiyat ajralib turadigan faoliyat turini - uning ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi printsiplari, shartlari va normalarini qayta yaratishdir [1, 22-bet]. O'yin bolaning aqliy, ijtimoiy, intellektual, jismoniy rivojlanishiga ta'sir qiladi. O'yin faoliyati jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalar kattalarning mehnati, turli xil hissiy holatlar bilan tanishadilar, o'yin sheriklari bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlari va tasavvurlarini rivojlantirishga alohida ahamiyat beradi.

Aqliy fazilatlarining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyati muammosi ko'plab mutafakkirlarda maktabgacha ta'limni rivojlantirish boshlanganidan beri qiziqish uyg'otdi. Bolaning umumiy rivojlanishining jihatlarini o'rganib chiqib, olimlar birinchi navbatda uning o'yin faoliyatining rivojlanish darajasi, o'yinining dinamikasi va rivojlanish tomonlarini ko'rib chiqdilar. Bizning tadqiqotimiz maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatining aqliy xususiyatlarini o'rganishga, psixologlar va o'qituvchilarning bolalar o'yiniga bo'lgan qarashlarini, o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy fazilatlarining rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqishga qaratilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy rivojlanishida rol o'ynash eng muhim omil hisoblanadi. O'yin maktabgacha yoshdagi bola atrofdagi dunyoni o'rganishga

qiziqish bildirganda paydo bo'ladi. O'yin uning uchun ijtimoiy voqelikning aksidir, uning syujetlarida maktabgacha tarbiyachi kattalarning harakatlarini taqlid qiladi, nusxa ko'chiradi, masalan, "kasalxona" o'ynash, u kasallik paytida uchrashuvga borgan shifokorning harakatlarini takrorlaydi, do'konlardagi sotuvchilarni kuzatib boradi, ularning harakatlarini aks ettiradi. o'z o'yinining syujetlarida va hokazo. Psixologlar va o'qituvchilar o'z tadqiqotlarida o'yinning o'ziga xos xususiyatini kattalarning ijtimoiy faoliyatiga alohida sezgirlik sifatida ajratib ko'rsatishadi. Bu xususiyat maktabgacha yoshdagi bola o'zi uchun yangi ijtimoiy rolni o'rganganida namoyon bo'ladi, masalan, maktabga tayyorgarlik kurslariga kelib, u "maktab" dunyosini va "o'qituvchi" rolini kashf etadi, keyin bolalar bog'chasida, uyda u tengdoshlariga, o'yinchoqlariga, ota-onalariga "dars berishni" boshlaydi, o'qituvchi rolini o'z zimmasiga oladi, I. E. maktabda ilgari kuzatgan harakatlaringizni takrorlang. Ayniqsa, kurslarga borishdan oldin, bu ijtimoiy rol maktabgacha yoshdagi bolani unchalik qiziqitirmaganligi qiziq, ammo u ushbu faoliyatning sub'ekti bo'lishi bilanoq, bola uni o'z o'yinlari syujetlariga faol kiritishni boshladi.

Maktabgacha yoshdagi bolada o'yin faoliyati rivojlanishi bilan, birinchi navbatda, kognitiv qobiliyatlar rivojlanadi, tasavvur jarayoni yaxshilanadi, xotiraning barcha turlari rivojlanadi, aloqa va nutq qobiliyatlari yangi bosqichga ko'tariladi, mavhumlik va umumlashtirish tushunchalari kengayadi, yangi ehtiyojlar, motivlar va his-tuyg'ular paydo bo'ladi [2, 91-bet]. Aytishimiz mumkinki, maktabgacha yoshdagi bola o'zining asosiy faoliyati - o'yin faoliyatini amalga oshirib, kognitiv faoliyatni rivojlantirish mavzusiga aylanadi. O'yinning yangi syujetini kashf qilib, maktabgacha yoshdagi bola ilgari unga etib bo'lmaydigan yangi narsalarni o'rganadi. O'yin faoliyatning o'ziga xos turi sifatida uning xususiyatlari ajralib turadi: o'rnini bosuvchi narsalarning mavjudligi, agar bola uchun zarur bo'lgan narsa bo'lmasa, uni boshqa shartli ob'ekt bilan almashtiradi; bolaning xayoliy vaziyatni yaratishi va o'yin motivining uning maqsadi bilan mos kelishi.

Aleksey Nikolaevich Leontiev o'yinda kognitiv motiv rivojlanayotganiga e'tibor qaratdi. Uning tahlilini ko'rib chiqing oddiy bolalar o'yini-tayoqchani minish, kattalar harakatini ko'rsatish - ot minish. Uning yozishicha, o'yinning psixologik tahlili bolaning ongidagi o'zgarishlarni tushunish uchun uning haqiqiy faoliyatini ko'rib chiqishdan boshlanishi kerak va keyin o'zgargan ong faoliyatning uzoq rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ochib beradi [3, 2-bet]. Bola kattalar kabi harakat qilishga harakat qiladi-otga minish, lekin bu harakat unga qabul qilinishi mumkin emas, u buni qanday qilishni bilmaydi, shuning uchun maktabgacha tarbiyachi ob'ektni oladi va almashtirish sodir bo'ladi - ot o'rnini o'rnini bosuvchi tayoq egallaydi. Ushbu o'yinning maqsadi cheklangan joy emas (biron joyga kelish), balki harakatning o'zi (ot minish). Shunday qilib, o'yin davomida bola tomonidan amalga oshiriladigan harakat u tomonidan haqiqiy hayotdan olingan harakatdir, ammo bu haqiqiy natijadan qat'iy

nazar psixologik jihatdan. Shuningdek, ob'ekt bilan harakatni amalga oshirayotganda, maktabgacha tarbiyachi ushbu ob'ektning barcha xususiyatlarini hisobga oladi, masalan, mototsiklni stul bilan almashtirish, bola unga mototsikl kabi emas, balki stul kabi munosabatda bo'ladi, shuningdek tayoq bilan. Yuqorida aytib o'tilgan bayonotlardan so'ng, maktabgacha yoshdagi bola o'yin harakati yakuniy natijaga emas, balki ushbu harakatni bajarish motiviga rioya qilish.

Xulosa

Yosh davrlari psixologiyasida o'yin faoliyatining o'rni nihoyatda muhim bo'lib, u bolaning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. O'yin jarayonida bola atrof-muhitni bilib oladi, mustaqil qaror qabul qilishga, ijodkorlik va tashabbuskorlik ko'rsatishga o'rganadi. Shu sababli o'yin faoliyati nafaqat psixologik rivojlanish, balki tarbiyaviy jarayonning ham ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. — PQ-5712. — 2019-yil 29-aprel.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dastur to'g'risida"gi Farmoni. — PF-134. — 2022-yil 11-may. // **O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami**, 2022. — № 20. — 205-modda.
3. Эльконин Д. Б. Психология игры. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. - 1999. - С. 360.
4. Белкина В.Н. Психология раннего и дошкольного детства: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. - М.: Академический проект. - 2005. - С. 256.
5. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры. // Психологическая наука и образование. - 1996. - №3. - С. 19-31.